

MEMÒRIA ARQUEOLÒGICA DE LA INTERVENCIÓ
EFFECTUADA AL CARRER D'ÀNGEL J. BAIXERAS, 7-9,
SOTSTINENT NAVARRO, 21-23, DE BARCELONA

Codi MUHBA: 035/08

Data intervenció: 5-10 de març de 2008

JOSÉ MANUEL ESPEJO BLANCO

Març de 2008

ÍNDEX

- 1. FITXA TÈCNICA**
- 2. INTRODUCCIÓ**
- 3. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC**
- 4. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I INTERVENCIONS ANTERIORS**
- 5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ**
- 6. METODOLOGIA**
- 7. DESCRIPCIÓ DE LES TROBALLES**
- 8. CONCLUSIONS**
- 9. BIBLIOGRAFIA**
- 10. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC**
- 11. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA**
 - 11.1. Documentació Planimètrica**
 - 11.2. Documentació fotogràfica**

1. FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carrer d'Àngel J. Baixeras, 7-9, Sotstinent Navarro, 21-23
UBICACIÓ	Barri Gòtic, Districte de Ciutat Vella (Barcelona)
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 431578 Y: 4581693 Z: 6'40 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	5-10 de març de 2008
PROMOTOR	FECSA-ENDESA
EQUIP TÈCNIC	Direcció: José Manuel Espejo Blanco

2. INTRODUCCIÓ

Aquesta memòria recull els resultats del control arqueològic preventiu (Codi MUHBA: 035/08) efectuat sobre unes obres de canalització en rasa, de 88 m de longitud aproximada, realitzades per l'empresa **Redes BCN UTE** per a **Fecsa-Endesa** (número d'expedient: 0269451). La intervenció ha estat duta a terme als carrers d'Àngel J. Baixeras, 7-9 i Sotstinent Navarro, 21-23, al barri Gòtic, districte de Ciutat Vella (**Figures 1 i 2; Fotografies 1 i 2**).

La direcció tècnica ha estat assumida per l'arqueòleg José Manuel Espejo Blanco, de l'empresa **ÀTICS, S.L., Gestió i Difusió del Patrimoni Històric i Arqueològic**, i sota supervisió del **Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de Barcelona**, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, que en va redactar el projecte d'intervenció arqueològica.

Les tasques arqueològiques, simultànies a les obres, van efectuar-se entre els dies 5-10 de març de 2008.

El control arqueològic tenia com a objectiu detectar i documentar possibles estructures antigues que poguessin veure's afectades per les obres, ja que el lloc on aquestes es desenvolupaven es troba inclòs en una "Zona d'Interès Arqueològic" d'un destacat valor, donat que es troba relacionat amb un sector històric molt important per a Barcelona.

3. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola (que culmina a 512 m al cim del Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besòs. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

El Barcelonès comprèn el territori estès entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut per serra de Collserola, és a dir, entre els estrets de Martorell i de Montcada, per on els rius Llobregat i Besòs, respectivament, s'encaminen a la mar. Des del punt de vista de la morfologia, és fàcil identificar, al Barcelonès, dues grans unitats: Collserola i el Pla de Barcelona, que és a on s'ubica la ciutat de Barcelona, i per tant és aquella unitat morfològica que ens interessa.

El Pla de Barcelona és limitat per la Serralada de Collserola, i a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el turó de Montjuïc que és el punt més elevat, pels turonets dels Ollers, del Tàber, de les Fazies, de la Bota, fins el turó de Montgat, més enllà del Besòs.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i

d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El Pla inclinat, els turons arran de mar, i el pla de baix, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins. Aquesta acció sedimentària de la plataforma presenta una sèrie de característiques que ha permès definir-la com un procés cíclic. Sembla que allà on l'efecte dels torrents no ha estat tan violent, es poden diferenciar tres nivells que es superposen quasi sempre en el mateix orde i que es repeteix cíclicament unes tres vegades, és per aquest motiu que se'l coneix com "tricycle". Aquests nivells són de baix a dalt:

- Argiles vermelles de procedència col·luvial i que seria la conseqüència d'un sòl format en condicions de clima semblant al de les regions tropicals humides, es a dir, una fase humida i una altra de seca.
- Llims groguencs d'origen eòlic, loess, i que sembla que es formarien amb un clima sec i fred.
- Per últim, trobem el tortorà, aquestes crostes calcàries s'haurien format en períodes de transició entre els dos climes anteriors, és a dir, més humit que durant el loess perquè hi hagués circulació de carbonat càlcic, però més càlid que el primer nivell, per tal que s'evaporés l'aigua.

En aquest nivells anirien incidint els diferents torrents i rieres, encaixant-se i produint formacions al·luvials i col·luvials de llims i argiles poc consolidades, la

Memòria arqueològica de la intervenció efectuada al carrer d'Àngel J. Baixeras, 7-9,
Sotstinent Navarro, 21-23, de Barcelona.

qual cosa explicaria l'aparició esporàdica de llengües de còdols i graves que
trenca aquest cicle.

4. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I INTERVENCIONS ANTERIORS

Els orígens de la ciutat de Barcelona se situen al Mont Tàber, molt a prop del mar i dominat al sud pel promontori de Montjuïc, que facilita la defensa del seu litoral. Ben aviat, però, els límits s'anaren expandint pel pla, on s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic, podem diferenciar tres zones dins la ciutat. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, que resta emmurallat fins la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Aquest espai inclou d'una banda, un nucli central conegut com a barri gòtic que correspon, *lato sensu*, amb la primitiva ciutat romana. Al seu voltant hi trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins el tercer recinte fortificat de la ciutat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

En segon lloc tenim tot un seguit de pobles que neixen entorn de la ciutat, i que n'acabaran formant part entre finals del segle XIX i principis del segle XX. Per últim hi trobem l'Eixample, una àmplia zona quadrículada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX, seguint el Pla d'Ildefons Cerdà, quan ja s'havien enderrocat les muralles que impediien el creixement urbanístic de Barcelona.

Centrant-nos ara en el lloc on s'ha desenvolupat la intervenció, es tracta del ja mencionat barri gòtic, el qual està delimitat pels actuals carrers de Fontanella al nord, la Rambla a l'oest, la Via Laietana a l'est i el mar al sud.

Aquest barri és el nucli més antic de la ciutat i el seu centre històric, on es troben la majoria dels edificis i carrers amb significació històrica de la ciutat. Al llarg dels segles ha assumit el paper de centre de representació política i institucional i està compost al mateix temps per diferents barris històrics que conserven la seva pròpia personalitat: el Call, Sant Just i Pastor, Santa Maria del Pi, la Catedral, Santa Anna, Mercé i Palau.

Els eixos d'urbanització històrics del barri corresponen al *decumanus maximus* i el *cardo maximo* romà en la part més alta de l'antic Mont Tàber (Plaça de Sant Jaume). El primer aniria des de la Plaça Nova pels carrers del Bisbe, de la Ciutat i part del de Regomir; el segon, des de la porta del Call, pels carrers del Call, Llibreteria i baixada de la Llibreteria, fins a la Plaça de l'Àngel. Al mateix temps s'assenyala com a *decumani minore*, el carrer de Sant Domènec del Call i Gegants. Com a *cardine minore*, la baixada de Santa Clara i el carrer de la Pietat.

L'estructura general del barri va arribar intacta fins al segle XIX, si bé la morfologia interna havia canviat dràsticament durant el segle XVIII per la gran densificació soferta: es van subdividir els grans casalots en pisos irregulars i faltats de serveis, es va aprofitar tota parcel·la, suprimint els horts que persistien, creant habitacions mal il·luminades i poc ventilades i es va derrocar la casa antiga per a construir-ne una de nova amb un increment desmesurat de l'alçària.

El segle XIX serà el de les grans transformacions en l'estructura i morfologia del Gòtic. La transformació de cementiris parroquials en places públiques, el buidatge de grans edificis amb el seu consegüent canvi d'ús, el derrocament de les muralles i d'altres actuacions urbanístiques, van provocar que el Gòtic es

començarà a veure com a patrimoni col·lectiu de prestigi i com a valor d'ús per la seu centralitat territorial i històrica, que feia falta preservar.

Mereixen una especial atenció en aquest apartat les muralles romanes de la ciutat ja que es troben ben a prop del lloc de la intervenció. Fou construïda en el moment de la fundació de la colònia (*Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*), als darrers anys del segle I a.n.e., a l'època d'August, per delimitar el perímetre de l'àrea urbana.

Segons testimonis conservats, la primera cortina defensiva, de 2 m de gruix i uns 9 m d'alçada, estava constituïda per dos paraments d'aparell petit d'*opus certum* i un reompliment d'*opus incertum* inserida tota sobre un fonament de grans pedres irregulars. El perímetre de la muralla, que tenia 1270 m, segueix un traçat rectangular amb els angles lleugerament retallats, per adaptar-la a la topografia del Mont Tàber. A la meitat de cada costat estaven situades les quatre portes (*Praetoria*, *Decumana*, *Principalis Sinistra* i *Principalis Dextra*) unides pels dos carrers principals (*Decumanus Maximus* i *Cardo Maximo*).

En època tardoromana (segurament en un moment indeterminat del segle IV) la muralla alt imperial va ser totalment reforçada. S'adossà llavors per l'exterior una altra cortina de 9 m d'alçada i es doblà el gruix, que passà a ser de 4 metres, fet amb d'*opus quadratum*, carreus de grans dimensions, ben escairats, que en gran part foren reaprofitats dels monuments funeraris i religiosos d'extramurs, els quals, per raons militars, van ser sistemàticament desmuntats. Un nucli d'*opus caementicium*, rebliment de formigó dins el qual es van trobar nombroses restes arquitectòniques i escultòriques reutilitzades, uneix ambdós paraments.

La muralla es reforçà amb un nombrós conjunt de torres de planta rectangular i circular en els angles i les portes. Les torres estaven construïdes sobre una planta massissa feta de forma contínua, amb la mateixa tècnica de la resta de la cortina. Tenien dos pisos d'aparell petit d'*opus certum* amb finestres de mig punt i portes

en el primer pis per tal de mantenir la continuïtat del pas de ronda. La planta de recinte que tancava aquesta muralla no va variar respecte a la fundacional, encara que al costat sud-est es construï un "*castellum*" o cos defensiu, potser per augmentar la protecció pel costat de mar. La població va créixer a l'interior i l'exterior del recinte romà, fins que a mitjans del segle XIII Jaume I va permetre fer edificacions adossades a la muralla i obrir-hi finestres, mentre en feia construir una altra de nova per tal d'ampliar el recinte de la ciutat. D'aquesta manera la muralla romana va anar desapareixent, emmascarada per noves construccions; a més, una gran part fou enderrocada el segle XIX, si bé l'enderroc començà al final del segle XIV. Avui dia és visible una bona part del seu traçat des del carrer del Sotstinent Navarro, l'Avinguda de la Catedral o la Via Laietana les quals ens assenyalen el límit del recinte urbà fins ben entrada l'Edat Mitjana (AA.VV, 1992a).

Respecte de les actuacions arqueològiques que s'han realitzat en els últims anys en l'àrea propera a la zona de la nostra intervenció hem de mencionar primerament un focus d'intervencions a la Plaça de Sant Miquel on des dels anys 60' s'han anat duent excavacions arqueològiques que van donar com a resultat la identificació d'una *domus* de planta quadrada, part d'un conjunt termal i un *cardo minor*. Posteriorment, a la dècada del 1980, es va dur a terme una altra tongada d'intervencions arqueològiques destinades bàsicament al control de les restes arqueològiques excavades a les dècades anteriors. El 1989, es va dur a terme una actuació en una de les zones encara no intervingudes i que va afectar l'àrea de la plaça delimitada pels nous edificis de l'Ajuntament i la Baixada de Sant Miquel, intervenint en una superfície aproximada de 450 m², i rebaixant fins a una fondària de quatre metres. Es van arribar a diferenciar tres fases consecutives d'època romana (GRANADOS *et alii*, 1993).

També destaquem la intervenció efectuada al carrer de la Ciutat, 3, que, en diferents fases d'excavació, va desenvolupar-se entre juliol de 2007 i maig de 2008. Es van documentar diferents estructures datables entre els segles I i XVIII. Destaca un mur amb un brancal de porta paral·lel al carrer de la Ciutat, realitzat

amb tècnica d'*opus vittatum*, i que sembla correspondre's a part de la façana d'un edifici, possiblement públic, que s'obriria al *decumanus maximus* (MORENO, 2008).

Respecte de la muralla romana, són varies les intervencions que s'han desenvolupat al llarg dels anys. Ja Serra Ràfols va efectuar entre les dècades dels 50 i 60 del segle passat un seguit d'actuacions arqueològiques, fonamentalment als perímetres nord i est de la mateixa (SERRA RÀFOLS, 1959, 1967). Igualment, a finals de la dècada dels vuitanta s'efectuà una gran intervenció arqueològica a l'actual Avinguda de la Catedral (aleshores s'hi trobava el carrer Corríbia i nombrosos habitatges) (AA.VV., 1992b). Els resultats foren la documentació de les ocupacions medievals i modernes localitzades a tocar muralles com ara la vilanova del Arcs. Cal destacar que les excavacions davant de la muralla romana, al costat mateix de la torre núm. 3, sí que es va poder documentar un fossat probablement defensiu exterior amb unes mides de 20 metres d'amplada per 4'5 metres de profunditat (AA.VV., 1992b, 1993).

El 1996 es realitzà una intervenció al solar 30-32 del carrer Sotstinent Navarro, entre els carrers Pom d'Or i Jupí. El rebaix general efectuat de 50 cm va permetre documentar paviments i estructures molt arrasades de l'última fase de l'edifici. Es van realitzar dues cales que van donar a conèixer una etapa anterior, formada per paviments ceràmics associats a dos grans contenidors amortitzats per materials d'enderrocs del segle XVIII. Per sota d'aquestes estructures, es documentà un mur associat amb material del segle XVII i dos estrats, un format per sorres, situat a la part sud del solar i un altre format per argila amb carbons i restes de ceràmica de cronologia romana (GRANADOS, 1996).

Per últim, entre els mesos de novembre i desembre de 2007 es va realitzar una intervenció arqueològica al mateix carrer del Sotstinent Navarro, 4-6, pel projecte de trasllat d'una estació transformadora de FECSA-ENDESA just a tocar la muralla romana d'aquell sector. A l'excavació preventiva van aparèixer una sèrie

Memòria arqueològica de la intervenció efectuada al carrer d'Àngel J. Baixeras, 7-9, Sotstinent Navarro, 21-23, de Barcelona.

d'estructures excavades al subsòl, com sitges, pous, dipòsits (des de cronologia tardoromana fins a moderna), i fins i tot un fragment de mur molt arrasat de probable època altimperial (MARTÍNEZ, 2008).

MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Les motivacions per les quals s'ha fet necessari un seguiment arqueològic es deu, com ja hem comentat més amunt, a al fet que les obres es desenvolupen en un espai inclòs en una "Zona d'Interès Arqueològic" d'un eminent valor, donat que es troba relacionat amb un sector històric molt destacat per a la ciutat.

En el cas concret que ens ocupa, aquest interès bé donat per la presència d'estructures de diferents èpoques a la zona afectada. Les més significatives són:

- El traçat de la rasa es troba a l'espai on s'emplaçava el traçat del fossat del recinte emmurallat romà i en el *suburbium* de la ciutat romana on es localitzen vil·les, xarxa de camins i necròpolis.
- Forma part de l'àrea ocupada per habitatges de la ciutat medieval, en un indret urbanitzat a partir dels segles XI-XII i que va ser enderrocat amb l'obertura de la Via Laietana.

Els objectius immediats es centren doncs en recuperar les possibles restes arqueològiques que puguin aparèixer durant la realització de les obres que ha de realitzar l'empresa Redes BCN UTE per a la instal·lació d'uns cables de baixa tensió.

6. METODOLOGIA

Per a aconseguir els objectius marcats és necessari adoptar una metodologia sistemàtica i que se'ls adequi. En relació amb la metodologia de registre, la seqüència estratigràfica s'estableix amb el propòsit d'entendre la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició dels diferents estrats. De la mateixa manera, ajuda a interpretar els diversos processos sedimentaris i postdeposicionals que s'han anat produint al llarg del temps a la zona afectada. Sota aquestes premisses, s'ha establert un registre detallat dels diferents estrats que configuren la zona intervinguda utilitzant per a fer-ho el sistema d'Unitats Estratigràfiques (UE), que es pot seguir a E.C. HARRIS (1990) i A. CARANDINI (1997), sistema acceptat àmpliament i secundat a Catalunya des de fa tres dècades (TRÓCOLI, SOSPEDRA, 1992). Aquest mètode permet analitzar de forma individualitzada cadascuna de les incidències que afecten la seqüència estratigràfica. La caracterització de les diferents unitats estratigràfiques es detalla en una fitxa. Aquí s'hi registren tots els paràmetres que permeten la seva correcta identificació i descripció, així com també la seva relació física respecte a la resta de les unitats estratigràfiques del jaciment.

La identificació d'una UE s'estableix mantenint l'ordre estricte d'aparició durant el procés d'excavació i es duu a terme generalment utilitzant una clau de tres dígits, començant tota la seqüència numèrica pel número 100. Aquesta forma de procedir s'utilitza amb la finalitat d'evitar qualsevol alteració de la seqüència numèrica o algun tipus d'interferència en cas que, durant el procés, sorgeixi una estratigrafia complexa que obligui a acumular unitats estratigràfiques.

Quant al mètode d'intervenció immediata respecte als treballs que s'estaven realitzant, hem seguit el del control visual directe. La tasca d'excavació de les rases esmentades s'ha dut a terme seguint la metodologia habitual d'utilització del martell pneumàtic per a aixecar el paviment de lloses i la seva preparació de

ciment; i, en segon lloc, l'ús del pic i la pala per a practicar el buidatge del reompliment de les rases fins a trobar la profunditat desitjada, uns 60 cm en aquest cas. L'arqueòleg responsable estigué present durant tot el període d'obertura de les rases, observant el sediment extret amb la finalitat de recuperar les restes de ceràmica, os, metall, o de qualsevol altra naturalesa, que poguessin sortir.

En aquest cas, hem decidit dividir en dos la rasa ininterrompuda de 58 m excavada pels obrers (una per a cada carrer en què estava situada), de manera que a cadascuna li hem atorgat una clau numèrica de tres dígits de forma correlativa (Rasa 100 i Rasa 200), diferenciant les distintes unitats estratigràfiques d'ambdues (UE 101, 102... UE 201, 202...).

La documentació de la intervenció es completa amb les fitxes de les unitats estratigràfiques trobades, i un registre gràfic, que inclou documentació planimètrica i una selecció fotogràfica de les evidències més representatives del desenvolupament de l'excavació.

7. DESCRIPCIÓ DE LES TROBALLES

L'obra de canalització en rasa per a estendre la canalització i els cables elèctrics d'una doble línia de baixa tensió comprenia un tram ininterromput de 58 m, entre els números 7 del carrer Sotstinent Navarro i el 9 del carrer d'Àngel J. Baixeras. L'actuació arqueològica se centrà, per una banda, en el control visual de la realització del tram de rasa per part de l'empresa adjudicatària i, per altra banda, en l'excavació manual per part de la direcció tècnica quan les característiques del sediment extret així ho exigien.

Les obres s'iniciaren el dia 5 de març i van concloure el 10 del mateix mes. A efectes pràctics, la direcció tècnica considerà oportú de dividir tot el tram de 58 m en dues rases diferenciades: la Rasa 100, que s'estenia pel carrer del Sotstinent Navarro (**Fotografia 1**); i la Rasa 200, des del moment en què aquesta s'introduïa en el carrer d'Àngel J. Baixeras (**Fotografia 2**). En ambdós casos les característiques eren molt semblants: rases d'uns 60-70 cm de profunditat, amb 30 cm d'amplada, si bé diferien entre elles en les característiques de la pavimentació de la vorera.

RASA 100

Tram que va des del núm. 7 del carrer de Sotstinent Navarro fins al creuament amb Àngel J. Baixeras, a uns 30 cm en paral·lel a la línia de façana, en direcció NW-SE. Tenia una longitud aproximada de 39 m, i 60-70 cm de profunditat per 30 cm d'amplada (**Fotografia 3**). Aquest tram feia el mateix recorregut que una línia d'alta tensió anterior que anava a major profunditat, la qual cosa feia impossible la presència de qualsevol element de caràcter arqueològic.

L'estratigrafia constava d'un paviment de lloses fabricades amb ciment (60x40x7), i la preparació de formigó, de 30 cm de potència en total (UE 101); i un reompliment de sauló vermellós molt net de 30 cm de potència total (UE 102)

(Fotografia 4). Aquest sediment, d'aportació antròpica, forma part de l'ompliment habitual que s'utilitza en el farciment de rases realitzades per a la instal·lació de diferents xarxes subterrànies.

RASA 200

S'estén des del punt en que la rasa s'endinsa al carrer Àngel J. Baixeras i es prolonga en direcció SW-NE, entre els números 7-9, paral·lelament a uns 40 cm de la línia de façana actual. Té una longitud d'uns 19 m, 60-70 cm de profunditat i 30 cm d'amplada **(Fotografia 5)**.

Presenta una pavimentació diferent de l'anterior. En aquest cas es tracta de rajoles panot (20x20x4) fabricades amb ciment i la preparació de formigó, amb 15 cm de potència en total (UE 201), i un reompliment exclusiu de sauló, degut a la presència abundant d'altres serveis molt recents. Tampoc presentava material arqueològic **(Fotografia 6)**. Es va documentà la presència de serveis anteriors (electricitat, aigua i gas) per la qual cosa les conclusions obtingudes per a la Rasa 100 són vàlides també en aquest cas.

8. CONCLUSIONS

Aquesta intervenció arqueològica preventiva realitzada als carrers del Sotstinent Navarro, 21-23 i d'Àngel J. Baixeras, 7-9, tenia com a fites descobrir i documentar possibles restes arqueològiques conservades durant les obres que l'empresa FECSA-ENDESA tenia previst d'efectuar per a la realització de la canalització en rasa d'una doble línia elèctrica subterrània de baixa tensió.

En aquest sentit, i com ja ha quedat reflectit a l'apartat anterior, hem de concloure que els resultats han estat negatius. D'una banda, un dels elements que més ha condicionat el volum nul de dades arqueològiques obtingues ha estat l'escassa profunditat on s'ha instal·lat la canalització (60-70 cm), que se suma als reduïts 30 cm d'amplada de què constava la rasa. A això se li ha d'afegir el fet de tractar-se d'una excavació preventiva de caràcter molt localitzat i parcial, i la presència d'altres serveis (aigua, electricitat i gas), instal·lats amb anterioritat i que mantenien una cota similar a la requerida per a aquesta obra —de fet, ja hem comentat que els 39 m de la Rasa 100 passava pel mateix lloc que una anterior d'alta tensió—. En definitiva, ha resultat impossible documentar algun tipus de resta constructiva relacionada amb l'ocupació romana, medieval o moderna, que sabem que en el passat es va produir en aquest sector de Barcelona, i per tant només podem afegir que els resultats d'aquesta intervenció difícilment poden aportar respostes als interrogants plantejats al voltant del poblament i l'urbanisme de la ciutat al llarg d'aquestes etapes de la seva història.

9. BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. (1992a): *Història de Barcelona. Vol.1*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- AA.VV. (1992b): *L'avinguda de la Catedral: de l'ager de la colònia Barcino a la Vilanova dels Arcs*. Barcelona.
- AA.VV. (1993): "Estudi històric-arqueològic a l'Avinguda de la Catedral", a *III Congrés d'història de Barcelona. La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història*. Barcelona, 20-22 d'octubre de 1993.
- CARANDINI, A. (1997): *Historias en la Tierra. Manual de excavación arqueológica*. Ed. Crítica, Barcelona.
- GRANADOS GARCIA, O. (1996): *Memòria de la intervenció arqueològica a Sots.tinent Navarro 30-32 (Ciutat Vella, Barcelona). Novembre 1996*. Arxiu del Servei d'Arqueologia del MUHBA. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- GRANADOS, O.; MIRÓ, F.; PUIG, F.; RAYA, M. (1993): "Intervencions a Barcino (1982-1989). Plaça de Sant Miquel", a *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya, 1*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- HARRIS, E. C. (1990): *Principios de estratigrafía arqueológica*, Ed. Crítica, Barcelona.
- MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, Pablo (2008): *Informe d'intervenció arqueològica. Carrer Sotstinent Navarro, núm. 4-6 (Barcelona, El Barcelonès)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia del MUHBA. Ajuntament de Barcelona. Informe inèdit.
- MORENO EXPÓSITO, Iñaki (2008): *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de la Ciutat, 3. Ciutat Vella, Barcelona. (Codi MUHBA: 082/07)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia del MUHBA. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- SERRA i RÀFOLS, J. (1959): "Las excavaciones en la muralla romana de la calle de la Tapicería, de Barcelona", dins *Zephyrus X*, Salamanca.
- SERRA i RÀFOLS, J. (1967): "Balanz i estat actual de l'estudi de la muralla romana de Barcelona", dins *Cuadernos de Arqueología e Historia núm. X*, Barcelona.
- TRÓCOLI, Isabel G.; SOSPEDRA, Rafel (Eds.) (1992): *Harris Matrix. Sistemas de registre en Arqueologia (2 vols.)*, Pagès Editors, Lleida.

10. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

INTERVENCIÓ: Àngel J. Baixeres, 7-9 i Sotstinent Navarro, 21-23			UE : 101	
Sector: Rasa 100		Codi MUHBA: 035/08	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Paviment del carrer actual.			
DESCRIPCIÓ :	Paviment superficial de lloses fabricades amb ciment (60x40x7), i la seva sustentació de formigó, de 30 cm de potència en total. Cota inicial: 6,40 m.s.n.m.; Cota final: 6,10 m.s.n.m.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	102	Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

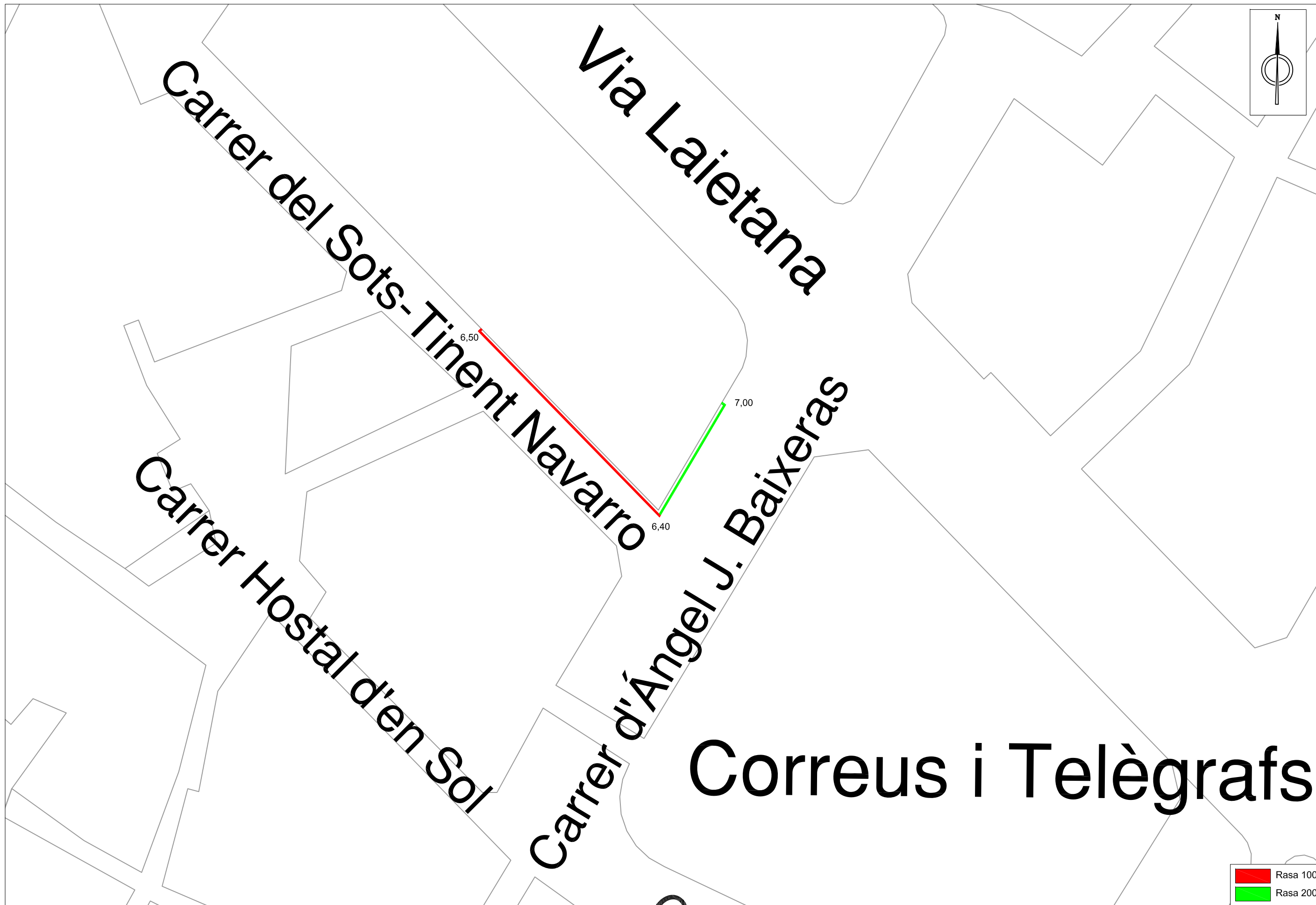
INTERVENCIÓ: Àngel J. Baixeres, 7-9 i Sotstinent Navarro, 21-23			UE : 102	
Sector: Rasa 100		Codi MUHBA: 035/08	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Rebliment modern de rases de serveis recents.			
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color vermellós molt net, de 30 cm de potència total. Cota inicial: 6,10 m.s.n.m.; Cota final: 5,80 m.s.n.m.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	101
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

INTERVENCIÓ: Àngel J. Baixeres, 7-9 i Sotstinent Navarro, 21-23			UE : 201	
Sector: Rasa 200		Codi MUHBA: 035/08		Cronologia: Segle XX
DEFINICIÓ :	Paviment del carrer actual.			
DESCRIPCIÓ :	Superficial format per rajoles panot (20x20x4) fabricades amb ciment i la preparació de formigó que la sustenta, amb 15 cm de potència en total. Cota inicial: 6,40 m.s.n.m.; Cota final: 6,25 m.s.n.m.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	202	Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

INTERVENCIÓ: Àngel J. Baixeres, 7-9 i Sotstinent Navarro, 21-23			UE : 202	
Sector: Rasa 200		Codi MUHBA: 035/08		Cronologia: Segle XX
DEFINICIÓ :	Rebliment modern de rases de serveis recents.			
DESCRIPCIÓ :	Sauló de color vermellós molt net, de 45 cm de potència total. Cota inicial: 6,25 m.s.n.m.; Cota final: 5,80 m.s.n.m.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	102
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

11. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

11.1. Documentació Planimètrica

Correus i Telègrafs

	Rasa 100
	Rasa 200

11.2. Documentació Fotogràfica

Fotografia 1: Carrer del Sotstinent Navarro.

Fotografia 2: Carrer d'Àngel J. Baixeras.

Fotografia 3: Rasa 100 al carrer del Sotstinent Navarro.

Fotografia 4: Rasa 200 al carrer d'Àngel J. Baixeras.

Fotografia 5: Estratigrafia de la Rasa 100.

Fotografia 6: Estratigrafia de la Rasa 200.